

Crna Gora
Vlada Crne Gore
Zavod za statistiku Crne Gore
IV Proleterske 2
81000 Podgorica
Tel: +382 (0) 20 230 811
Fax: +382 (0) 20 230 814
E-mail: contact@monstat.org

Obrazloženje za prilagođavanje preliminarnih kvartalnih sa podacima konačnog godišnjeg BDP-a za 2012. godinu i reviziju kvartalnog BDP-a za I kvartal 2013. godine

Podgorica, novembar 2013. godine

Bruto domaći proizvod je mjera ukupne proizvodnje jedne zemlje i predstavlja osnovni makroekonomski agregat.

Obračuni godišnjeg i kvartalnog bruto domaćeg proizvoda sprovode se u skladu sa opštim metodološkim okvirom i zasnivaju se na principima i definicijama Sistema nacionalnih računa (*System of National Accounts 1993 – SNA 93*), Evropskog sistema računa (*European System of Accounts 1995 – ESA 95*), Priručnika za kvartalne nacionalne račune (*Handbook on quarterly national accounts - EUROSTAT*), kao i na međunarodnim standardima i preporukama za obračune u stalnim cijenama datih u priručniku Eurostata (*Handbook on Price and Volume Measures in National Accounts*).

Glavni izvor podataka za obračun godišnjeg bruto domaćeg proizvoda su godišnji finansijski iskazi u skladu sa međunarodnim računovodstvenim standardima (bilans stanja, bilans uspjeha, izvještaj o novčanim tokovima, izvještaj o promjenama kapitala i statistički aneks, u daljem tekstu: završni računi preduzeća). Završne račune preduzeća, a shodno Zakonu o računovodstvu i reviziji („Sl. List RCG“ br. 69/05 i „Sl. List CG“, br. 80/08, 73/10 i 32/11), preduzeća pripremaju sa stanjem na 31. decembar poslovne godine i iste dostavljaju Poreskoj upravi Crne Gore do 31. marta tekuće za prethodnu godinu. Nakon završenog unosa podataka (CBCG i Poreska uprava), baza podataka završnih računa preduzeća Zavodu za statistiku raspoloživa je u julu tekuće godine za prethodnu godinu. Uvažavajući zakonske rokove za dostavljanje završnih računa, kao i potrebno vrijeme za unos i obradu podataka, konačni podatak o BDP-u najranije može biti objavljen u septembru tekuće godine za prethodnu godinu (npr. podatak o konačnom BDP-a za tekuću 2013. godinu, a uvažavajući zakonske rokove za dostavljanje završnih računa od strane preduzeća – 31. mart 2014. godine, kao i period za unos podataka – jul 2014. godine, zatim za obradu i obračun BDP-a – septembar 2014, biće objavljen krajem septembra 2014. godine). Uvažavajući vremenski problem i da konačnom informacijom o ekonomskoj aktivnosti privrede (BDP), kreatori ekonomske politike i drugi korisnici mogu raspolagati devet mjeseci nakon isteka poslovne godine, Zavod za statistiku je u skladu sa međunarodnom metodologijom i raspoloživim podacima statističkog sistema Crne Gore, započeo 2011. godine privremene procjene godišnjeg BDP-a dobijene agregiranjem kvartalnih podataka. Kako zakonska regulativa u oblasti finansijskog izvještavanja, odnosno Zakon o računovodstvu i reviziji („Sl. List RCG“ br. 69/05 i „Sl. List CG“, br. 80/08, 73/10 i 32/11) ne predviđa pripremu i dostavljanje kvartalnih završnih računa preduzeća, osim za akcionarska društva koja čine neznatan procenat nefinansijskog sektora, Zavod za statistiku u privremenim procjenama godišnjeg BDP-a, dobijenim agregiranjem kvartalnih podataka, koristi indirektni metod obračuna. Kvartalni bruto domaći proizvod obračunava se na osnovu indirektno metode za većinu djelatnosti, tj. korištenjem indikatora koji reprezentuju datu djelatnost, ekstrapolacijom kvartalnih vrijednosti (npr. za preliminarnu procjenu kvartalne bruto dodate vrijednosti u turizmu koristi se podatak o broju noćenja turista u posmatranom kvartalu).

“Kvartalni računi primjenjuju isti okvir kao i godišnji računi, tj. ta dva obračuna moraju biti međusobno konzistentni tokom vremena. Međutim, u tekućoj godini postoji vremenski problem, jer su kvartalni podaci normalno raspoloživi prije godišnjih podataka. Taj problem se može riješiti tako što se privremene procjene godišnjih podataka, dobijene agregiranjem kvartalnih podataka, prilagode konačnim godišnjim podacima kada oni postanu dostupni”.
(ESA 95, paragraph 12.06, Eurostat, Luxembourg 1996, str. 249)

Kako se preliminarni rezultati kvartalnog bruto domaćeg proizvoda obračunavaju prema indirektnom metodu korišćenjem kratkoročnih indikatora koji pokazuju trend, ali ne i rezultat poslovne aktivnosti, a godišnji bruto domaći proizvod se obračunava na osnovu finansijskih iskaza kada je poznat konačan rezultat poslovne aktivnosti preduzeća, odnosno svi poslovni prihodi i rashodi, prirodno je da dolazi do određenih razlika koje proizilaze zbog različitih izvora podataka koji se koriste u obračunu kvartalnog, a potom konačnog godišnjeg BDP-a.

Objavlivanjem godišnjeg bruto domaćeg proizvoda za 2012. godinu, došlo je do prilagođavanja kvartalnih sa godišnjim podacima za 2012. godinu, kao i revizije podataka za I kvartal 2013. godine. Na ovaj način se obezbjeđuje da suma vrijednosti kvartalnih obračuna na godišnjem nivou bude jednaka vrijednosti godišnjeg obračuna. Za prilagođavanje kvartalnih sa godišnjim podacima koristi se tzv. „pro-ratio“ metoda, odnosno metoda proporcionalne distribucije godišnjih odstupanja.

Preliminarni rezultati kvartalnog bruto domaćeg proizvoda podložni su promjeni, odnosno reviziji sve do momenta dok se ne objavi finalni godišnji obračun bruto domaćeg proizvoda (kako je naglašeno i u saopštenjima za kvartalni BDP).

Kvalitet procjene preliminarnog BDP-a, koji se dobija agregiranjem kvartalnih podataka, mjeri se upoređivanjem sa konačnim podatkom BDP-a koji se dobija na osnovu rezultata poslovne aktivnosti koji su prikazani u završnim računima preduzeća. U narednoj tabeli prikazan je kvalitet procjene BDP-a za 2012. godinu.

Tabela 1: Kvalitet procjene preliminarnog BDP-a za 2012. godinu na bazi kvartalnog u poređenju sa godišnjim konačnim obračunom

	Konačan podatak BDP-a za 2012, na bazi završnih računa preduzeća (godišnji obračun)	Procjena preliminarnog BDP-a za 2012, na bazi kratkoročnih indikatora (kvartalni obračun)	Odstupanje konačnog podatka od preliminarnog procjene, <i>apolutna vrijednost, u hilj. EUR</i>	Odstupanje konačnog podatka od preliminarnog procjene, u %
	(1)	(2)	(1) – (2)	(1) - (2) / (2)
Nominalna vrijednost, BDP u tekućim cijenama, u hilj. EUR ¹	3 148 857	3 276 313	-127 456	-3,89%
Realna vrijednost, BDP u stalnim cijenama u hilj. EUR ²	3 151 727	3 216 430	-64 703	-2,01%

Odstupanje konačnog podatka BDP-a u odnosu na preliminarnu procjenu BDP-a za 2012. godinu kreće se ispod granice minimalne statističke greške (5%), odnosno konačni podatak BDP za 2012. godinu manji je od preliminarnog procjene za 3,89%.

Odstupanje između stope nominalnog rasta na bazi konačnih podataka (-2,6%) i nominalne stope na bazi kvartala (1,3%) iznosilo je -3,9 procentnih poena.

Odstupanje između stope realnog rasta na bazi konačnih podataka (-2,5%) i realne stope na bazi kvartala (-0,5%) iznosilo je -2,0 procentna poena.

¹ **Stopa nominalnog rasta BDP-a, u %** = (BDP u tekućim cijenama tekuće godine / BDP u tekućim cijenama prethodne godine) * 100 - 100. BDP u tekućim cijenama prethodne godine (nominalni BDP za 2011. godinu) iznosio je 3 234 060 hilj EUR. Shodno tome, nominalna stopa rasta BDP-a na bazi konačnog godišnjeg obračuna iznosila je -2,6%, a na bazi kvartalnog obračuna iznosila je 1,3%.

² **Stopa realnog rasta BDP-a, u %** = (BDP u stalnim cijenama tekuće godine / BDP u tekućim cijenama prethodne godine) * 100 - 100. BDP u tekućim cijenama prethodne godine (nominalni BDP za 2011. godinu) iznosio je 3 234 060 hilj EUR. Shodno tome, realna stopa rasta BDP-a na bazi konačnog godišnjeg obračuna iznosila je -2,5%, a na bazi kvartalnog obračuna iznosila je - 0,5%.

U narednim tabelama prikazana su odstupanja za bruto domaći proizvod, neto poreze i bruto dodatu vrijednost, u apolutnim i relativnim vrijednostima.

Tabela 2. Poređenje između procjene preliminarnog BDP-a na bazi kvartalnog i konačnog godišnjeg obračuna, 2012. godina
– poređenje relativnih vrijednosti –

	2012					
	Stope nominalnog rasta			Stope realnog rasta		
	Na bazi konačnog godišnjeg obračuna, %	Na bazi kvartalnog obračuna, %	<i>Razlika u p.p. (konačni - kvartalni)</i>	Na bazi konačnog godišnjeg obračuna, %	Na bazi kvartalnog obračuna, %	<i>Razlika u p.p. (konačni - kvartalni)</i>
	(1)	(2)	(1) - (2)	(1)	(2)	(1) - (2)
1. Bruto domaći proizvod	-2,6	1,3	-3,9	-2,5	-0,5	-2,0
1.1 Neto porezi	-3,1	-3,1	0,0	-5,3	-3,9	-1,4
1.2 Bruto dodata vrijednost	-2,6	2,2	-4,8	-2,0	0,1	-2,1

Rezultati godišnjeg preliminarnog bruto domaćeg proizvoda dobijenog sumiranjem kvaralnih podataka za 2012. godinu pokazali su nominalni rast od 1,3% i realni rast od -0,5%. Nakon obračuna konačnog godišnjeg bruto domaćeg proizvoda, nominalna stopa je iznosila -2,6%, dok je realna stopa iznosila -2,5% kao što je prikazano u tabeli br. 2. U istoj tabeli su prikazane i razlike u procentnim poenima.

Tabela 3. Poređenje između procjene preliminarnog BDP-a na bazi kvartalnog i konačnog godišnjeg obračuna, 2012. godina
– poređenje apsolutnih vrijednosti –

u hilj. EUR

	2012					
	Nominalne vrijednosti			Realne vrijednosti		
	Na bazi konačnog godišnjeg obračuna, %	Na bazi kvartalnog obračuna, %	<i>Razlika (konačni - kvartalni)</i>	Na bazi konačnog godišnjeg obračuna, %	Na bazi kvartalnog obračuna, %	<i>Razlika (konačni - kvartalni)</i>
	(1)	(2)	(1) - (2)	(1)	(2)	(1) - (2)
1. Bruto domaći proizvod	3 148 857	3 276 313	-127 456	3 151 727	3 216 430	-64 703
1.1 Neto porezi	513 243	513 243	0,0	501 499	509 007	-7 508
1.2 Bruto dodata vrijednost	2 635 614	2 763 070	-127 476	2 650 228	2 707 423	-57 195

U tabeli br. 3 su prikazane razlike između vrijednosti godišnjeg bruto domaćeg proizvoda, dobijenog sumiranjem kvaralnih podataka za 2012. godinu i konačnog godišnjeg bruto domaćeg proizvoda u apsolutnim iznosima.

Kvartalni bruto domaći proizvod, koji se obračunava primjenom indirektno metode, u suštini služi za prikaz trenda kretanja ekonomske aktivnosti.

Tabela 4. Preliminarni i revidirani podaci, I kvartal 2013. godine
– poređenje relativnih vrijednosti –

	Revidirani podaci, %		Preliminarni podaci, %		Razlika u p.p. (revidirani – preliminarni podaci)	
	Stope nominalnog rasta	Stope realnog rasta	Stope nominalnog rasta	Stope realnog rasta	Stope nominalnog rasta	Stope realnog rasta
	(1)	(2)	(1) - (2)	(1)	(2)	(1) - (2)
1. Bruto domaći proizvod	6,5	1,1	7,4	4,3	-0,9	-3,2
1.1 Neto porezi	25,9	1,3	25,9	21,5	0,0	-20,2
1.2 Bruto dodata vrijednost	2,8	1,0	3,8	1,4	-1,0	-0,4

Preliminarni podaci kvartalnog BDP-a za I kvartal 2013. godine, u odnosu na isti kvartal prethodne godine, pokazali su nominalni rast od 7,4% i realni rast od 4,3%. Nominalna vrijednost (u tekućim cijenama) iznosila je 675,3 hiljade EUR, dok je realna vrijednost (u cijenama istog kvartala prethodne godine) iznosila 655,8 hiljada EUR. Podaci su objavljeni 1. jula 2013. godine u skladu sa kalendarom objavljivanja statističkih podataka, odnosno prije objavljivanja rezultata konačnog godišnjeg BDP-a za 2012. godinu.

Tabela 5. Preliminarni i revidirani podaci, I kvartal 2013. godine
– poređenje apsolutnih vrijednosti –

u hilj. EUR

	Revidirani podaci		Preliminarni podaci		Razlika (revidirani – preliminarni podaci)	
	Nominalne vrijednosti	Realne vrijednosti	Nominalne vrijednosti	Realne vrijednosti	Nominalne vrijednosti	Realne vrijednosti
	(1)	(2)	(1) - (2)	(1)	(2)	(1) - (2)
1. Bruto domaći proizvod	635 145	602 725	675 345	655 786	-40 200	-53 061
1.1 Neto porezi	119 627	96 250	119 627	115 470	0	-19 220
1.2 Bruto dodata vrijednost	515 518	506 475	555 718	540 316	-40 200	-33 841

Revidirani podaci kvartalnog BDP-a za I kvartal 2013. godine pokazali su nominalnu vrijednost od 635,1 hiljada EUR i realnu vrijednost od 602,7 hiljada EUR. Nominalni rast iznosio je 6,5%, dok je realni rast iznosio 1,1%. Revidirani podaci kvartalnog BDP-a za I kvartal 2013, kao i preliminarni podaci za drugi kvartal 2013. godine objavljeni su zajedno sa podacima konačnog godišnjeg BDP-a za 2012. godinu u skladu sa kalendarom objavljivanja statističkih podataka 25. septembra 2013. godine.

Razlozi revizije preliminarnih podataka kvartalnog BDP-a za I kvartal 2013. godine

1. Revizija nominalne vrijednosti sa 675,3 hiljade EUR na 635,1 hiljade EUR, tj. stope nominalnog rasta sa 7,4% na 6,5% je rezultat drugačije osnove za računanje kvartalnog BDP-a koja je nastala nakon prilagođavanja preliminarnih kvartalnih sa konačnim godišnjim podacima. Tim prilagođavanjem, izmijenjena je i struktura kvartalnih podataka za 2012. godinu, što je dovelo do neznatne razlike u nominalnoj stopi od 0,9 p.p. U momentu preliminarnog obračuna I kvartala 2013. godine obračun se zasnivao na preliminarnim procjenama godišnjeg BDP-a za 2012. godinu, dobijenog agregiranjem kvartalnih vrijednosti.
2. Revizija realne vrijednosti sa 655,8 hiljada EUR na 602,7 hiljada EUR, tj. stope realnog rasta sa 4,3% na 1,1% je posledica revizije obračuna neto poreza, tj. primjene drugačije metode obračuna, promjene podataka bruto dodate vrijednosti za određene djelatnosti, kao i promjene strukture kvartalnih podataka za 2012. godinu, što je rezultat prilagođavanja preliminarnih kvartalnih i konačnih godišnjih podataka.

2.1 Razlog za reviziju stope realnog rasta neto poreza sa 21.5% na 1.3%

- neto porezi, prema obračunskom principu, u prvom kvartalu 2013. godine u odnosu na isti kvartal prethodne godine zabilježili su nominalni rast za 25,9% što predstavlja izuzetno visok rast nominalne vrijednosti. Za dobijanje realne vrijednosti neto poreza, u prethodnom obračunu korišten je metod deflacije, tj. nominalna vrijednost za određene tipove poreza je deflacionirana sa određenim indeksima cjenovnih promjena. Kako je implicitni deflator neto poreza iznosio 4,4%, došlo se do rezultata da je realno povećanje neto poreza iznosilo 21,5%. Primijenjeni metod obračuna počiva na propisanom metodu B koji je definisan priručnikom o mjerenju obima i cijena publikovanog od strane Eurostata. U ovom priručniku definisane su tri metode obračuna realnih vrijednosti: A, B ili C metod. Shodno kvalitetu i raspoloživosti podataka, kao i analizom trenda kretanja određenih indikatora i njihovog odnosa sa drugim indikatorima vrši se izbor metode za obračun realnih vrijednosti. Tokom obračuna drugog kvartala 2013. godine došlo se do zaključka da trend i nivo kretanja realnih neto poreza nije u saglasnosti sa trendom i kretanjem realne bruto dodatne vrijednosti, što se u obračunu prvog kvartala smatralo privremenim odstupanjem zbog čega je i primijenjen metod B. Kako se do momenta obračuna drugog kvartala nije raspolagalo sa indikatorom koji će odvojiti realno povećanje poreza od efikasnije naplate poreza, a sa kojim bi se dodatno deflacionirala nominalna vrijednost neto poreza, bilo je neophodno pristupiti primjeni drugog raspoloživog metoda koji bi

„Podaci koji su proizvedeni od strane nacionalnih statističkih instituta često su predmet procesa revizije kao rezultata različitih kvantitativnih ocjena o istom fenomenu koji se proučava. Postoje različiti razlozi zbog kojih je neophodno izvršiti reviziju podataka, npr. revizija može biti izazvana poboljšanjem u tehnikama koje koristi nacionalni statistički institut; poboljšanjem informacione pozadine stavljajući je u odnos sa osnovnim statistikama; promjene u računovodstvenim definicijama i klasifikacijama...“
(Handbook on quarterly national accounts, paragraph 14, European Communities 1999, Luxembourg, str. 300)

dao jasniju sliku ekonomske aktivnosti. To je bio osnovni razlog da se pristupi promjeni korišćenog metoda za obračun realnih vrijednosti neto poreza, tj. promjena metoda B u metod C koji se bazira na ekstrapolaciji vrijednosti iz prethodnog perioda, kao i da se izvrši revizija podataka za prvi kvartal.

Primjenom ekstrapolacije, tj. metoda C kako bi se dobilo realno povećanje neto poreza, podrazumijeva da se koristi nominalna vrijednost neto poreza iz prethodnog perioda (zanemarujući trenutnu nominalnu vrijednost) množeći je sa određenim koeficijentom/indikatorom koji reprezentuje realno povećanje. Za primjenu ovog metoda koristio se indikator rasta realne bruto dodate vrijednosti korigovan sa nominalnim povećanjem neto poreza.

2.2 Razlozi za reviziju stope realnog rasta bruto dodate vrijednosti sa 1,4% na 1,0%

- raspolaganje sa novim direktnim podacima za djelatnost finansijskog posredovanja. U prethodnom obračunu isti nijesu kompletno bili dostupni. Stopa realnog rasta ove djelatnosti kod prethodnog obračuna iznosila je 0,3%, dok u revidiranom obračunu iznosi 1,6%;
- prilagođavanje strukture preliminarnih kvartalnih podataka sa konačnim podacima godišnjeg BDP-a za 2012. godinu, dovelo je do promjene u strukturi pojedinih oblasti (oblasti djelatnosti G Trgovina i H Saobraćaj) što je dovelo do različite ponderacione strukture u odnosu na prethodni obračun. Sve ovo je rezultiralo da je implicitna stopa rasta u ovim djelatnostima različita u odnosu na prethodni obračun. Indikatori realnog rasta su isti u oba obračuna za sve oblasti;
- kod djelatnosti O Državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje, koja se obračunava direktnom metodom, došlo je do neznatnih promjena koje su evidentirane u narednom kvartalu. Baza podataka za djelatnost O Državna uprava i odbrana i obavezno socijalno osiguranje je SAP baza Ministarstva finansija.

*Priručnik o mjerenju obima i cijena u nacionalnim računima opisuje tri metode na osnovu kojih mogu biti obračunate realne vrijednosti na osnovu kojih se mjere realne promjene. To su metode A, B i C. Metod A podrazumijeva deflaciju outputa i međufazne potrošnje kako bi se posebno obračunao output i međufazna potrošnja u stalnim cijenama. Na osnovu obračunatog outputa i međufazne potrošnje u stalnim cijenama, bruto dodata vrijednost u stalnim cijenama se obračunava kao izvedena vrijednost tj. razlika navedene dvije kategorije. Ovo je metod dvostruke deflacije i za njegovu primjenu su potrebni cjenovni indeksi koji deflacioniraju output i međufaznu potrošnju. Metod B je metod jednostruke deflacije dodate vrijednosti i primjenjuje se kada se ne raspolaže odgovarajućim cjenovnim indeksima za deflaciju outputa i međufazne potrošnje i tada se deflacionira direktno dodata vrijednost sa raspoloživim indeksima cijena. Ovaj postupak podrazumijeva pretpostavku da se cijene međufazne potrošnje mijenjaju po istoj stopi kao i vrijednost outputa. Metod C je metod koji koristi određen indikator koji služi za ekstrapolaciju vrijednost iz prethodnog perioda. Izbor metode zavisi od izvora i kvaliteta podataka. **Handbook on price and volume measures in national accounts, Chapter 3. A/B/C Methods by transaction category, European Communities 2001, Luxembourg, str. 30)***